

Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi*

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN*

Özet

İmparatorluk dediğimiz zaman, sistem dönüştüren büyük yapılar olduğu kadar uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde kendine güç ve hareket alanı sağlayan hiyerarşik olarak üstünlük arayışındaki güç odakları akıllara gelmelidir. İmparatorluklar tarihi okuması binlerce yıllık insanlık tarihi ile nerede ise eş zamanlı bir okuma sunmaktadır. Bu açıdan yaklaşık 400 yıl önce Westphalia ile oluşturulan uluslararası ilişkiler sistemi, esasında yüzyıllardır var olan güç okumasının bir boyutudur. Bu gelişmeye ek olarak modernleşme ile kimlik ve medeniyet tanımlarının yeniden şekillenmesi de dikkat çeken bir gelişmedir. Bu yeni yaklaşım ile Avrupa, dünya sistemini etkilemeye başlamıştır. İmparatorlukların bu dönem içinde büyük güçlere dönüşmeye başlaması ile bu süreç sadece gelenekseli moderne dönüştürmemiş, aynı zamanda uluslararası alanda siyasi birimler olarak devletleri ve de sistemi dönüştürmeye başlamıştır. Dolayısıyla modern ve geleneksel dünya tasavvurumuzu bu yaratımın yani dünya sistemi içerisinde uluslararası ilişkilerin doğuşu odaklı ele almak çalışmanın tarihsel sınırlarını belirlemektedir. Çalışmanın kapsamını ve sınırı da bu tarihsel değişimi görebilme adına iki temel dönüşüme, Westphalia ve modernleşme dönemlerine odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İmparatorluk, Westphalia, Modernleşme*

Westphalian State System and effects of Modernization on the Great Powers of Traditional World: Empires

Abstract

The Empire is the focal points of power in the quest for hierarchical superiority that provides power and space for movement within the anarchic structure of the international system. The reading on history of the empires goes hand in hand with reading of human history. In this respect, the international relations system that established with Westphalia dates back to 400 ago and becomes a fundamental dimension of centuries-old power analysis. On this regard, it's also striking development that modernization has redefined identities and civilizations in world history. With this novel era, Europe has begun to have influence on the World System. In this period, as the empires have begun to transform into great powers, that not only push traditional ones to become modern, but also led states and systems to transform in international area. Hence, as this emergence determines our modern and traditional world imagination, the focus on rise of international relations sets the historical frontiers of this study. Thus, in other to shed light on this historical change, the scope and boundaries of this study focus on these two major transformations Westphalia and modernization periods.

Keywords: *Empire, Westphalia, Modernization*

* İlgili makale "Büyük Güç Olmanın Aracı Olarak İmparatorluk Arayışı: Rusya Federasyonu Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında geliştirilmiştir.

* Dr. Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: mervesuna@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9027-3990

Giriş

Tarih kronolojik olarak birbirini takip eden gelişmelerin sonucunda şekillenen büyük dönüşümleri bize sunmaktadır. Bu açıdan imparatorlukların ve uluslararası alanın, değişen yapı ve doğasını okurken doğrudan Westphalia yerine, öncesine odaklanmak sürecin değişimini anlamamızda farklı noktaları da görmemizi sağlayacaktır. X. ve XIII. yüzyıllara bakıldığında Avrasya sisteminin güçlü yapısı devam etmekle birlikte, Avrupa ticaretinin bu dönemde Avrasya ticaretiyle olan bağı sayesinde zenginleşmeye başladığı görülmektedir. Böylece XI. yüzyılda Avrupa, Doğu ve İslam Medeniyetinin yörüngesinde yer almaktayken, XVI. yüzyılda durum hızla değişmiştir.¹ XVI. yüzyıl itibariyle Doğu'nun gücü karşısında Avrupa dünya ilişkilerinde kendi sistemini kurma girişimlerine başlamıştır. Avrupa'da Aydınlanma, Rönesans ve Reform ile modernleşme süreci hız kazanırken, Doğu'da geleneksel dünyanın güçlü imparatorlukları oluşmakta olan bu yeni sistemin uzağında birkaç yüzyıl daha varlıklarını sürdüreceklerdir. Avrupa'nın yaşadığı bu süreç esasında modern imparatorlukların ortaya çıkışına ve geleneksel imparatorlukların son bulmasına yol açacak bir dönemin başlangıcıdır.

Avrupa'nın başlattığı sömürgeci faaliyetler, mezhep savaşları, devrimler gibi pek çok gelişmenin küresel etkileri uluslararası alanda hızlı bir dönüşüm yaratmıştır. Sözü edilen gelişmeler, sadece dış politikada değil iç politik alanda siyasi, kültürel, sosyal ve iktisadi dönüşüm yaşanmasına ve modern dünyayı şekillendirmiştir. Pek çok akademisyen açısından milat olarak görülen, 1648 Westphalia Barışı ile birlikte dünya ve uluslararası sistem yeni bir sürece girmiştir. Bu barışla ortaya çıkan Westphalian Devletler Sistemi esasen Batı'nın hegemonik üstünlüğünün uluslararası alanda öne çıkmasını sağlamıştır.

Aydınlanma fikirleri Avrupa'da devrimler çağını tetiklemiştir. Bu devrimler, alt kesimden ziyade, üst kesim tarafından desteklenen düşünürlerin muhalif görüşleri sonucunda gerçekleşmiştir. Fransa'da Descartes, Hollanda'da Spinoza, Almanya'da Leibniz, İngiltere'de Locke ve daha birçok düşünürün bilimde rasyonalitenin, ampirik gözlemin, siyasi ve toplumsal alanda özgürlüğün, eşitliğin, mülkiyet haklarının üzerine fikirlerini beyan etmeye başlaması esasen değişen birey ve siyasi güç algısının da önemli bir örneğidir. Bu dönemde fikirlerin teorik gerçekliklerinden farklı olarak, düşünürlerin otokrat kral ya da imparatorları ziyaretlerinin doğal karşılanması önemli bir ayrıntıdır.[†] Çünkü modern imparatorluklar sürecinin başlamasına karşın hala geleneksel dönem imparatorluklarının mutlakiyetçi yapılarına olan bağ devam etmektedir. Bu bize Westphalian Devletler Sisteminin oluşmaya başladığı ilk yüzyıllarda dahi imparatorluklara olan yaklaşımın hızla değişmediği ya da değişemediğini göstermektedir. Siyasi ve fikri değişimler pek çok aydın tarafından desteklense de imparatorlukların sahip olduğu güç alanları varlığını uzun bir süre koruyacaktır.

Nitekim bu kısa girişin ardından çalışmamızın şekilleneceği ana tarihsel zeminde bir anlamda ortaya konulmuştur. Dünya tarihi birbirinden bağımsız düşünülemez kadar zengin ve karışık bir yapı arz etmektedir. Zaman ve mekân kavramlarının salt kronolojik okumadan

[†] Örneğin Diderot'un Rus Çariçesi Büyük Catherina'yı ziyaret etmesi; Voltaire'in Prusya Kralı Büyük Frederick'le iş birliği yapması gibi pek çok örnek söz konusudur (Harman, 2016: 243-244.).

ziyade uluslararası ilişkiler alanına karşılaştırmalı tarihsel ve sosyolojik yaklaşımlar ile çeşitlendirilmesi elzem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan disiplinler arası bir yaklaşımın uluslararası ilişkilere özellikle siyasi tarih noktasında yerleştirilmesi önemli bir bakış açısı sunacaktır. (Kurubaş, 2008). Bu durum eş zamanlı olarak okumamızın sınır ve kapmasını da bize sunmaktadır. Bu açıdan çalışma kapsamında kendimize bir sınırlılık çizibilme amacı ile Westphalian Devletler sisteminin oluşturulması ve modernleşme süreci geleneksel dünya algımızı değiştiren iki önemli etken olarak temel alınmıştır. Buna mukabil çalışmanın temel sorunsalı Westphalia Barışı dediğimiz süreç ve modernleşmenin birbirine paralel olarak geleneksel olarak adlandırdığımız imparatorluk anlayışını değiştirme ve bunu yaparken de nasıl bir sonuç ortaya çıkardıklarına dikkat çekmektir. Bu iki gelişme sistem üzerinde devlet ve egemenlik kavramlarının yanı sıra geleneksel dönemin kimlik tanımlarını da etkilemiştir. Uluslararası sistem ekseninde bu iki gelişme geleneksel dünyanın büyük güçleri olan imparatorlukların da yapılarının değişmesine yol açmıştır. Bu kapsamda çalışma ekseninde ilk olarak kısaca imparatorluk ve büyük güç tanımını gerçekleştirdikten sonra Westphalian Devletler Sisteminin ve modernleşmenin imparatorluklar üzerinde yarattığı etkiyi inceleyeceğiz.

1. Sistem Okumaları Ekseninde İmparatorluk Kavramı ve Büyük Güçler

Braudel 'den Wallerstein ve Amin'e kadar pek çok teorisyenin ele aldığı şekliyle, dünya sisteminin Batı merkezli oluşumu 1500 civarında keskin bir kırılmayla ortaya çıkmıştır. XVI. Yüzyıl sadece sermaye birikiminin değil "durmaksızın" devam edecek bir üretim motor gücünün oluşması açısından da önemlidir. 1500 civarında farklı "dünya sistemleri" ve hatta "üretim biçimleri" arasında keskin bir kırılma yoktu ancak bu dönemde "sistem" veya "dünya (-) sistemi" olduğu da bir vakadır. Dünya sistemindeki, bölgeler arasında fazlalıkların aktarılması merkez-çevre hiyerarşisinin zorunlu olarak "uluslararası" işbölümü türünün yaratımını ortaya çıkarmıştır. Burada sisteme temel katılım kriterleri (Frank, Gills, 2003: 4-5) :

1. Kapsamlı ve kalıcı ticaret bağlantıları;
2. Özellikle merkez-çevre-iç ilişkileri ve hegemonya / rekabet ilişkileriyle belirli bölgelerle veya halklarla sürekli veya tekrarlayan siyasi ilişkiler yaratmak;
3. ekonomik, politik ve kültürel çevrimleri paylaşmaktır.

Kriterlerin sağlanması dünya sisteminin aktörlerini belirlemektedir. Örneğin Afro-Avrasya'nın uzak bölgeleri neredeyse aynı anda ekonomik genişleme ve daralma yaşarsa, bu aynı dünya sistemine katılacağına bir kanıt olarak düşünülebilir. Bu açıdan Tablo 1'de Dünya sistemi döngülerine kısaca bakılacak olur ise antik, klasik ve modern dönemlerden geçen bir sistem karşımıza çıkmaktadır. Post modern olarak adlandırılan dönem varsayımsal bir sistemdir. Ancak diğer üç dönemin geçiş ve etkileri düşünüldüğünde sistem içerisine aktörlerin belirleyici ya da belirlenen pozisyonları da tahmin edilebilir. Bu açıdan antik ve klasik dönemler daha çok geleneksel olarak adlandırdığımız imparatorlukların yaşadığı sistem döngüleridir. Modern dönem ise yeni bir sistem ve ilişki ağları sunan süreklilik esaslı bir dünyanın çatısıdır.

Tablo 1: Dünya Sistemi Dönemleri

McNeill'in Kategorizasyonu Ve Tarihlendirmesi	Geleneksel Adlandırma	Dünya Sisteminin Süreç Aşamaları
Orta Doğu Egemenliği -3000 'den -500'e	Antik	Öğrenme altyapısı -3400den -1200 e kadar
Avrasya Kültürel Dengesi -500 'den 1500 'e	Klasik	Topluluk İnşası -1200'den 930'a kadar
Batı Egemenliği	Modern	Ortak (türler arası) organizasyonlar 930'dan 3000'e kadar
1500'den "Dünya Çapında Kozmopolitlik"	Post-Modern	İstikrar 3000'den 5000'e kadar

Kaynak: Modelski, G. (2003) "World System Evolution", Ed. Robert A. Denemark, Jonathan Friedman, Barry K. Gills, and George Modelski, World System History The Social Science Of Long-Term Change, London: Routledge Publish, s. 33.

Dolayısıyla çalışma kapsamında incelediğimiz dönemde 1500'lerden itibaren sistemde klasik ya da bizim kullandığımız kavram ile geleneksel dönemden çıkışın temelleridir. Bu açıdan geçmişte imparatorluklar olarak okuduğumuz aktörler bugünün dünyasında modern sistemin büyük güçleridir. Bu bağlamda imparatorlukların geleneksel formasyonundaki tanımını ortaya koymak elzemdir. İmparatorluklar, uluslararası sistem içerisinde evrensellik iddiaları ile hegemon güç olan emperyal yapılar olarak, dönemdaşı olan devletlerden ayrılmaktadır. Bu açıdan kelime kökeninde yer alan merkezde *Imperare + Emperor* güçlerinin toplanmış olması bu siyasi yapının kontrol mekanizmasını güçlendiren ve belli bir yayılım alanına sahip olduktan sonra kendi güç tatminini gerçekleştirdiği bir noktaya ulaşmasını sağlamaktadır. Bu yapılar tarih boyunca devasa devlet yapılanmaları olarak kendi bölgeleri içerisinde hâkim güç olmuşlardır. Bu açıdan imparatorluğa dair en önemli uzlaşma emperyal yayılım ve hegemonik üstünlük amacı ile hareket etmesidir. Bunun için de en önemli unsurlar askeri ve iktisadi alanlarda güçlü bir yapının kurulmuş olmasıdır. Çünkü iktisadi kaynakları zayıf bir devletin askeri gücü de doğrusal olarak zayıf olacaktır.

Geleneksel imparatorlukların özelliklerine baktığımızda ilk olarak imparatorlukların devletler gibi teritoryal sınırları olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni emperyal sınırlar ile devletin teritoryal sınırlarının birbirinden çok farklı olmasıdır. Emperyal sınırlar ile devlet sınırları arasındaki en önemli fark ise teklik ve çoğulluk noktasında görülebilecek olan asimetric güçtür. İmparatorlukların, kendilerini eşit kabul ettikleri komşuları yoktur, hiyerarşik olarak kendilerini sistem içerisinde üstün olarak gördükleri ifade edilebilir. Bu açıdan Doyle, imparatorluğu davranışsal olarak "*emperyal bir toplumun, egemen bir toplum üzerinde*" etkin bir kontrol sağlama hedefiyle hareket eden aktör olarak ele almaktadır. Buradaki vurgu tahakküm ilişkisine atıf yapmakta ve imparatorluğu hiyerarşik olarak bir üst konuma almaktadır. Öte yandan etkin kontrol beraberinde "etkili egemenlik" kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu egemenlik resmi ya da gayri resmi bir ilişki türüne göre şekillenebilir. Burada önemli olan sömürge sınırları ve yayılmanın sağlanmasını kontrolün imparatorluk tarafından araçsal bir şekilde kullanımınıdır (Doyle, 1986: 30).

Geleneksel dünya içerisinde imparatorluklar merkezi otorite olarak çevre bölgeleri ile arasında hiyerarşik bir ilişki ağı kurmuştur. Bu dönem içerisinde imparatorluklar kozmik düzenin merkezi olarak görülürken, sınırları dışında kalan bölgeler ise *imparatorluğa tabi olması gereken barbarlar* olarak görülmüştür (Yurdusev, 2003: 30). Bu mantık emperyal yayılımın ilk meşrulaştırma örneğini temellendirmiştir. Bu durum özellikle siyasi ve sosyo-kültürel unsurlar açısından önemlidir. İmparatorluğun kendi emperyal alanlarını genişlemesinde diğerlerini barbar olarak tanımlaması ona gerekli motivasyonu sağlamaktadır. Bu durum modern dönem içerisinde din ve akabinde ideolojik olarak ilerleyecek bir süreçte temelidir.

Öte yandan Kennedy, XVI. yüzyıl itibari ile oluşan büyük güç sisteminde yer alan devletleri “İspanya, Hollanda, Fransa, Britanya İmparatorluğu ve günümüzde de Birleşik Devletler gibi ülkeler” şeklinde tanımlar. Ancak bu sınırlı bir tanımlamadır. Çünkü XVI. Yüzyılda var olan diğer devletleri tanımlama adına “güç merkezleri” tanımı kullanır. Buna göre Ming Çin’i, Osmanlı, Rusya, Japonya ve Moğol İmparatorlukları merkezi üst otoriteleri sahip olmaları bakımından Avrupa’dan ayrılır. Çünkü bu merkezi otoriteler Kennedy’ye göre ilerleme arayışına engel politikalar takip etmiştir. Bu açıdan 500 yıllık tarihi incelenmesinde Kennedy’nin temel aldığı kıstasın iktisadi büyüme hızı ile teknolojik ve yapısal atılımlar olduğu görülmektedir. Bu durum devletlerarasında zamanla kapasite ve askeri güç farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır (Kennedy, 2014: 13-14).

Aslında bu fikir pek çok açıdan özellikle de tarihi açıdan sorgulanabilir. Çünkü büyük güç tanımının ulus-devlet bağlantısı dünya tarihinde tek bir döneme işaret eden bir bağ kurmaktadır. Hâlbuki modern dönem öncesi dünyanın pek çok büyük güç örneği mevcuttur. Dolayısıyla Moğollar, Ming Çin’i, Sasaniler ya da Partlar bunun örnekleridir. Bu imparatorlukların sistem içerisinde yarattığı etki ve değişim askeri güçleri ve iktisadi ağı ile birlikte düşünüldüğünde geleneksel dönemin büyük güçleridir. Bu noktada Levy, büyük güç çerçevesinin, uluslararası siyasetin realist paradigmasının temel varsayımlarını paylaşmakla birlikte, sistemdeki az sayıdaki lider aktöre açıkça odaklanmakta olduğuna dikkat çeker. Uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde güçlü aktörlerin bir hiyerarşi oluşturduğu varsayımı içerisinde okunmaktadır. Bu açıdan geleneksel dünya içerisinde Antik Yunan ve Rönesans İtalya’nın uluslararası sisteminde hâkim şehir devletler iken, modernleşme ile birlikte sistemin, 1500’den itibaren baskın aktörleri hanedanlık, toprak devletleri ve milletler olmuştur. Döneme bakılmaksızın Büyük Güçler-sistemin yapısını, ana süreçlerini ve genel evrimini belirledikleri görülür (Levy, 1983: 8).

2. Westphalia Devlet Sisteminin Doğuşu

Westphalia Devlet Sisteminin ve ulus-devlete giden sürecin incelenmesinde Orta Çağ dünyasının işleyiş mantığını anlamak önemlidir. Bilindiği gibi Katolik Hristiyan dünya, Roma İmparatorluğu’nun mirasını devralmıştır. Papalığın, Roma İmparatorluğu kurumsallaşması üzerine inşa edilen yapısı, onu yüzyıllarca krallıkların ve kralların onay merkezi haline getirmiştir. Bu dönem içerisinde Charlamange, imparatorluk arayışının en önemli örneklerinden biri olmuştur. Çünkü onun attığı temeller ve ortaya çıkardığı imparatorluk gelecekte yeni imparatorluklar döneminde Avrupa Birliği’nin tarihsel kökenini oluşturacaktır. Bunun önemli nedenlerinden biri Orta Çağ’da iç siyasi ilişkilerde ikili yapının eşitlikten çok, hiyerarşiye

dayanmasıdır. Ancak Batı Roma'nın yıkılışının ardından Avrupa'da Roma Barışı'nı yeniden kurma hedefi ile Karolenj Döneminde, Charlamange, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu adı altında, nerede ise tüm Batı Hıristiyanlığını egemenliği altına almıştır (Britanya Adaları hariç) (Ağaoğulları; Köker, 1991: 160). Bu bağlamda Orta çağın hiyerarşik ilişkilere dayalı ortamında Kutsal Roma İmparatorluğu döneminin diğer güçleri arasında öne çıkarak yeni bir emperyal yapılanma olmuştur. Ancak Roma İmparatorluğu kadar merkezileşemeyen bu yapı, her ne kadar pek çok küçük birim tarafından tanınsa da *Respublica Christiana* olarak iki-başlı bir niteliğe sahip olmuştur. Zaten Orta Çağ Hıristiyan dünyasının uluslararası ilişkiler anlayışı da *Respublica Christiana* ekseninde şekillenmiştir (Yurdusev, 2003: 36).

Orta Çağ'ın skolastik düşünce yapısının, Aydınlanma ve Reform hareketleri ile sorgulanmaya başlaması, sistemin değişmesindeki en önemli adımlardan biri olmuştur. 1517 yılında Martin Luther'in, Papalığın sattığı *Endüljans*'a (günahtan arındırma belgeleri) karşı çıkması ile başlayan Reform Hareketi, Avrupa hanedanları arasındaki mezhep savaşlarını yeni bir boyuta taşımıştır. Yaklaşık XVII. yüzyıla kadar sürecek olan Avrupa hanedanları arası mezhep savaşları dönemi başlamıştır. Bu savaşlardan en önemlisi topyekûn savaşa başvurdukları ve Orta Avrupa nüfusunun neredeyse dörtte birinin savaş, hastalık ya da açlıktan hayatını kaybettiği, 1618-48 yılları arasında gerçekleşen Otuz Yıl Savaşı'dır. Savaş sonunda 1648 Westphalia Barışı ile sadece Avrupa'nın mezhep savaşları son bulmamış, aynı zamanda yeni bir devletler sisteminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu barış anlaşması ile birlikte devlet egemenliğine dayalı modern uluslararası ilişkiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her devlet kendi egemen sınırları içinde mutlak gücüne sahip olacak ve bu, diğer devletlerce tanınacaktır (Keyman, 2006: 4). Bu değişimlerin en önemli sonucu ise *uluslararası* devletler toplumunun bilerek ya da bilmeyerek ortaya çıkarılmasıdır.

Westphalian Devletler Sistemi esasen bir anda ortaya çıkan bir uluslararası sistem kurmamıştır. Pek çok akademisyen, 1648'den önce devletlerin zaten egemenlik ve siyasi otorite odaklı hareket etmeye başladıklarını öne sürmektedir. Zira Westphalia, modern sistemin sıfırdan yaratılmasının değil, güçlendirilmesinin işareti olmuştur.[‡] Bu açıdan egemen devlet olma durumunun öğeleri yaklaşık üç asırdır biriken fikri temellerin bir ürünüdür (Phillpot, 2013: 69). XV-XVII. yüzyıllarda Avrupa'da mevcut olan zengin politik fikirler, siyasi liderlerin ekonomik ve askeri imkânları ile kurumsal yenilikleri meşrulaştırmasını kolaylaştırmıştır. Almanya Barışını oluşturan, Münster ve Osnabrück Antlaşmaları, esas olarak, özel Alman prenslikleri, Kutsal Roma İmparatorunun seçildiği sistem, dinde temsil ve imparatorluğun emperyal mahkemeleri gibi feodal meseleleri ele almıştır. Anlaşmaların en önemli sonucu, Alman prensliklerine antlaşma imzalamaya hakkı verilmesi ile Orta çağ dünyasının iki büyük evrensel kurumundan biri olan Kutsal

[‡] Uluslararası alanda ortaya çıkardığı değerler ve egemenlik kavramı üzerine geleneksel yaklaşım, Westphalia'yı keskin bir şekilde milat alırken, Stephan D. Krasner gibi akademisyenler, Westphalian Barışın tarihte bir dönem noktası olmadığı eleştirisini getirmektedirler. Krasner'e göre, sistemde mutlak bir egemenlik kavramının içselleştirdiği söylenemez. Çünkü devletlerin uygulayabileceği yetki kapsamı her zaman tartışmalıdır. Ancak egemenlik, Avrupa'nın belli başlı bölgesel devletlerin davranışlarında bariz bir fark yaratmamıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Krasner, S. D. (1993), "Westphalia and All That", Ed. Judith Goldstein ve Robert O. Keohane, Ideas and Foreign Policy Beliefs Institutions and Political Change, Newyok: Cornell University Press)

Roma İmparatorluğu'nun etkisini kaybetmesidir. Böylece orta çağın evrensel kurumu olan Papalık da darbe almıştır (Krasner, 1993: 236). Aslında 1555'teki Augsburg Anlaşması'yla benzer şekilde din ve siyaset ilişkileri açık bir şekilde egemenlik alanı olarak tanınmış ve Alman prensliklerine kendi topraklarında din üzerinde yetkili olma imkânı verilmiştir (Phillpot, 2013: 70-71). Ancak dini özerklik ile başlayan bu süreç, devletin egemenlik alanının da sınırlarını çizmesini sağlamış olsa da Westphalia ile birlikte hukuki olarak süreç tam anlamı ile tamamlanmıştır.

Anlaşma sonucunda ortaya çıkan çok sayıda özerk siyasi birim, birbirlerini tek başına yenecek kadar güçlü yapılanmalar olmadıkları için, yeni bir güç dengesi oluşturmuştur. Dolayısıyla bu durum, egemen birimlerin birbirilerini karşılıklı olarak tanıırken aynı zamanda sistemin uyumlu bir şekilde çalışmasını da sağlamıştır. XVII. yüzyıl içerisinde Fransa, İspanya ve Habsburg İmparatorlukları birbirleri ile rekabet devam ederken, sistemde egemen devletler hiyerarşisi içinde üstünlük kazanma çabası da ortaya çıkmıştır. Westphalia ile ortaya çıkan bu yeni Avrupa düzeninin üyesi olarak kendi konumlarını sürdürmek isteyen küçük güçler ittifak arayışında iken, büyük güçler de hegemonya ve hâkimiyet için savaşlarına devam etmiştir (Wilson, 2002: 93). Son noktada Westphalia'nın imparatorlukların güç mücadelesi üzerinde yarattığı en büyük sonuç Katolik Habsburgların Avrupa'daki hegemonyasını sonlandırmasıdır. Sisteme katılan yeni devletler Almanya'nın parçalanmasına yol açarken, Fransa İmparatorluğu'nu ise Avrupa'da güçlendirmiştir (Sander, 2010: 101).

Reel politik açıdan Westphalian sistemin egemenliğinden çok uzun bir süre önce, bölgesel egemenlik ve modern uluslararası hukuk kavramının biçimsel gelişimi öne çıkmaya başlamıştır. Ancak bu oluşumlar modern anlamı ile de Westphalian tanıma uymamakta olsa da bir anlamda prototipler olarak görülebilir. Bu açıdan Levy bu dönemde oluşmaya başlayan büyük güç sistemi kavramının Orta Çağ Avrupa'sına uygulanamayacağına dikkat çekmiştir. Egemen devletlerin tam olarak gelişmemiş olması iktidarın ve dış özerkliğin içsel merkezileşmesinde yaşanan en büyük eksikliklerdir. Orta çağın yarattığı bu durum, dini otoriteden tam bağımsız olamama, Avrupa devletlerinin daha sonraki dönemlerde de farklı olmasına yol açmıştır. Örneğin Fransa ve İngiltere Yüz Yıl Savaşının sona ermesiyle büyük teritoryal devletler olarak kabul edilirken, Avusturya İmparatorluğunun evlilik bağı ile toprak genişletmesi aynı etkide değildir (Levy, 1983: 20).

İmparatorluklar büyük devlet olmanın ötesinde kendi yarattıkları düzenin yaratıcısı ve garantörü olarak sistem içerisinde yer alırlar. İmparatorluklar bu misyonunu gerçekleştirmek adına birimlerin içişlerine karışma eğilimdedirler (Münkler, 2009: 10). Bu durum devletlerin muhafazakâr yapılarının aksi yönde dikey bir ilişki ağı ortaya koyar. Hegemon ve emperyal bir güç olarak imparatorluklar kendi çıkarları ekseninde hareket edecekleri için kendi süzenlerinin korunması için statükocu ya da irredantist olabilmektedir. İmparatorluklar uluslararası ilişkilerin savaş-barış, düzen-anarşi dilemmalarını eş zamanlı olarak içinde barındıran yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet sınırları, siyasi ve iktisadi, dilsel ve kültürel sınırlarından gücünü alırken, İmparatorluk açısından sınırlar daha öncede bahsettiğimiz gibi tıpkı teritoryal sınırlar gibi önemsizdir. Bu da emperyal sınırların resmîyetini ortadan kaldırarak imparatorluğun kendi için sistem esnekliğini artırır. Ancak, egemenliğin olumlu içeriği, devletin meşru olarak yönetebileceği alanlar, her zaman tartışmalı olsa da belirli bir bölge üzerinde münhasır kontrole sahip olma

iddiası devletler açısından önemlidir. Çünkü devletin teritoryal sınırlarını aştığı an egemenlik kavramı da tehlikeye girmektedir (Krasner, 1993: 236). Dolayısıyla bu gelişme imparatorlukların sınır aşan otorite anlayışları üzerinde ilk kısıtı doğurmaktadır. Egemenlik sınırları ve teritoryal sınırların çizimi imparatorlukların sınırsızlığı üzerinde büyük bir bağlayıcı norm haline gelecektir.

Westphalia'nın tarihi süreci ve buna bağlı olarak imparatorlukları etkileyen dört önemli sonucu olmuştur. İlki, Avrupa'nın dini anlaşmazlıklarına son vermesi sonucu krallın ve krallıkların din seçiminde birbirlerine karşı hoşgörü politikası takip etmesidir (ki bu sonraki süreçte Avrupa için laiklik ve sekülerleşme politikalarına da şekil verecektir). Kilisenin kral üzerindeki etkisi zayıflamış ve egemenlik dini otoriteden doğrudan kralın yetkisine geçmiştir. Böylece siyasi sistemdeki ikili yönetime son vermiştir. İkinci sonuç, Avrupa'daki siyasi otoritelerin sınırlarında yaşanmıştır. Burada siyasi sınırların çizilmesinin birkaç sonucu vardır. Siyasi sınırların çizilmesi, eş zamanlı olarak o toprak parçası üzerinde yaşayan insanların zamanla güçlü aidiyet duygusu geliştirmesi sağlamıştır. Bu aidiyet ve birliktelik duygusu ise daha sonra karşımıza milliyetçilik çıkacaktır (Kurubaş, 2012: 16-17). Bu durum daha sonraki aşamalarda kimi imparatorlukların parçalanmasına yol açarken, kimilerinin de yeni kimlik meşruiyetini arttırmasını sağlamıştır. Böylece devletlerin egemenlik alanları ve vatandaşları da netleşmiştir. Ayrıca bu durumun bir diğer sonucu da egemen eşit devletlerin karşılıklı tanınması durumudur. Geçmişte imparatorlukların tanınma gibi bir norma ihtiyacı yokken yeni oluşturulan uluslararası sistem içerisinde en önemli devlet olma koşullarından biri haline gelecektir. Üçüncü olarak, teritoryal sınırların çizilmesi, imparatorluklar çağından farklı olarak devletleri belirli coğrafi sınırların içine hapsetmektedir. Tıpkı siyasi sınırlar gibi teritoryal sınırlar da imparatorlukların mutlak hâkimiyet alanı oluşturma hedefini sınırlamakta ve onu egemen eşit şekilde diğer siyasi birimler ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Westphalian dönemde ortaya çıkan bir diğer durumsa, savaşın değişen yapısı ve askeri alandaki değişimdir. Orta Çağ dünyasının krallıklarının paralı askerler^s ile kendini koruma arayışı, Otuz Yıl Savaşlarında bunun ne derece tehlikeli bir fikir olduğunu ortaya koymuştur. Paradan başka aidiyet hissetmeyen bir gücün sürekli el değiştirmesi, devletlerin güvenlikleri açısından tehlike doğurmaktaydı. Bu açıdan daimî ordu kurulması ihtiyacı, paralı askerlik sistemini sona erdirmiş ve krallar/hükümdarlar kendilerine ait daimî ordular kurmaya başlamıştır. Bu durumun

^s Black Otuz Yıl Savaşları'nın yarattığı askeri dönüşüme dair önemli bir örnek vermektedir. Bu dönemde öne çıkan askeri girişimcilik kendi ordularını besleyen komutanların öne çıkmasına neden olmuştur. Bu sistem, erken 17. yüzyılın askeri girişimcileri arasında komutanların sadece tekil alayları değil, bütün orduları askere alması açısından özel bir durumdur. Alman topraklarında en iyi bilinen örneklerden bazıları Albrecht von Wallenstein (1683-1634), Kont Ernst von Mansfield (1680-1626) ve Bernhard von Weimar (1604-1639) olmuştur. Bu isimlerden Wallenstein 180 binden fazla askere sahiptir. Bu kadar askeri güce sahip bir komutanın takip ettiği politikalar da birliklerinin denetimindeki bölgeleri sistematik ve acımasız bir biçimde sömürme olmuştur. Wallenstein'nun sahip olduğu askeri gücü elde etmek ise, bu muazzam orduya görece etkin biçimde ödeme yapmayı gerektirmekteydi. Bunun karşılığı ise Bohemya, Moravya ve Silezya'da yükseltilecek vergiler olmuştur. Ancak aidiyet noktasında vergiler ordu ile organik bir bağ sunmamaktaydı. Bu açıdan Wallenstein'in sistemi ancak birlikleri hareket halindeyse işlemektedir (Asch, R. G. (2002), "Otuz Yıl Savaşları Önemi: 1598-1648", Ed. Jeremy Black, Top, Tüfek Ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815, Çev. Yavuz Alogan İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 67).

bir sonraki aşamada yurttaş ordular halini alması ise 1789 Fransız Devrimi sonrasında gerçekleşecektir.

3. Modernleşmenin İmparatorluklara Etkisi

Burada öncelikle modernleşmeyle ortaya çıkan iki durumdan söz etmek gerekir. İlki, sistem içerisinde ayakta kalabilen imparatorlukların çoğunun Batı medeniyetine ait olmasıdır. İkincisi, Modern imparatorlukların Batı tiplerinin ortaya çıkması ile Batı'nın modernleşme sürecini geleneksel imparatorlukların dönüşümlerinde Batılılaşma ihtiyacı yaratmasıdır. Bunun nedeni ise dünyanın, Batı evrensellikleri ile ilerleyeceği bir sürece girmiş ve bunlar, geleneksel dönem imparatorluklarına her alanda sirayet etmeye başlamıştır. İmparatorluklar ve devletler arasında modernleşmeye duyulan heves öyle bir hal almıştı ki bu siyasi yapılar ya modernleşmişler ya da kendi geleneklerini moderniteye entegre ederek sürdürmeye devam etmişlerdir.

Tarihsel olarak modernleşme, XVII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşanan toplumsal, siyasi ve iktisadi gelişmelerin bir sonucu olarak dünyanın geri kalanına yayılmaya başlayan bir süreçtir. Modern olma bilincinin özünde güçlü bir öteki imgesi yer almaktadır (Altun, 2005: 19-20; Eisenstadt,, 2014: 12). Bu nedenle modernleşmenin, Batı'da başladığının kabulü, Batılı olmayan toplumların Batı'yı örnek almaları ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Böylece modernleşme, Batılılaşmayla eşanlımlı hâle gelmiştir (Heywood, 2013 : 57).

Nitekim XIX. yüzyıl klasik ilerleme kuramlarında temellenen gerçeklik, Batı açısından, Batı dışı dünyayı fiili sömürünün gerçekleştirilebileceği bir alan olarak görmek olmuştur. Böylece XIX. yüzyıl boyunca kökleşen ve XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar işleyen geleneksel sömürge siyasetinin temel mantığını, Batı adına Batı dışı bölgelerdeki zenginliklere el koyma ve bu zenginliklerin paylaşılmaksızın kendi için tüketme mantığı olmuştur (Altun, 2005: 17). Bu açıdan düşünüldüğünde dünya savaşlarındaki temel sorunsalın da bu amaç ile gerçekleştiği görülür. Büyük bir güç olmak için önce Batılı, sonra sömürgelere sahip bir devlet olmak gerekiyordu.

Tüm bunların neticesinde modernleşme, sömürgeleştirilen bölgelerdeki halklara karşı sömürge imparatorluklarının takip ettikleri tutum ve politikalarda önemli değişimlere yol açmıştır. Sömürgecilik, yabancı bir toprak üzerinde kontrol kurma ve onu bir koloni hâline getirme pratiği olmakla birlikte emperyalizmin belli bir türü olarak, fethedilmiş ve egemenlik altına alınmış toplumların yapılarını bozmakla birlikte, onları öteki olarak yaşamaya mahkûm bırakarak egemenliklerinin dayanaklarını da zayıflatmıştır (Ferro, 2002: 47). Modernleşme ve ideolojik değişimlere bağlı olarak, her ülke kendi uygulama metotlarını yaratmıştır. Örneğin Fransız sömürgeci zihniyeti, kolonileri ana ülkenin parçası olarak görülür ve burada yaşayan halklara resmî vatandaşlık hakları tanınabilir (Heywood, 2013: 165)

Modernleşme kavramı, teknoloji ve sanayileşme gibi olgular ekseninde ele alınmasının yanı sıra, kırdan kente doğru bir geçiş süreci ile artan ticaret olgusunu da vurgulamaktadır. Sanayi Devrimi sonrasında bu sürece giren ülkeler için modernleşme, gelişmiş ülkelerin özelliklerinin ithali anlamına gelmektedir. Öte yandan modern toplumlar, büyük ölçüde modernleşmemiş toplumlarda bireysel etkinlik ve kurumsal yapı bakımından daha uzmanlaşmış bir seviyededir. Bu

toplumlarda roller kurumsal bir alan içerisinde şekillenmektedir. Yani herkesin politik ve kültürel alanda görevler ve sorumluluklar bireylere yüklenmektedir. Eisenstad'a göre, modern toplumun örgütsel yapısının belirleyen üç karakteristik özellik söz konusudur. Birincisi, işlevselliği olan çok sayıda kuruluşun toplumda var olmasıdır. İkincisi, işgücünün işlevsel olarak dayanışmacı ya da kültürel olarak yönlendirilmiş kurumlar tarafından bölünmesidir. Üçüncüsü, akrabalık ilişkilerinin öneminin azalması ve uzmanlaşmış kurumların ortaya çıkmasıdır (Eisenstadt, 2014: 13-19). Batının modernleşme ile yarattığı kurumsallaşmış ve uzmanlaşmış yapısı, kendi dışındaki toplumların arkaik yapılar olduğu fikrinin ön kabullerine yol açmıştır. Bu da imparatorlukların bu toplumlar üzerindeki kontrolünü meşrulaştıran bir gerekçe sağlamıştır.

Öte yandan modernleşmenin doruk noktası sosyo-politik birim olarak ulus ve ulus-devletin öne çıkmasıdır. Ulus-devlet yeni egemen siyasi birim olarak kolektif siyasi ve kültürel kimliğin ortaya çıkarıldığı en önemli alan olmuştur. Bu açıdan modernleşme sürecinde Westphalian Devletler Sistemiyle birlikte ortaya çıkan modern devlet yaratımı, imparatorlukların, modernleşmeyle birlikte yeni bir dönüşüm daha yaşaması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu da imparatorlukların siyasi ve sosyal alanda değişim geçirmelerine yol açmıştır (Eisenstadt, 2014: 29-30). Toplumun merkezinde ve sivil düzende geniş yetkilerin bireylere tanınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu da imparatorlukların doğasında var olan tahakkümün ve merkezîyetçi yapının bireylere tanınacak haklar ile yeniden tesisini gerektirmiştir.

Ancak modernleşme fikrinin ortaya çıkışı Batı ve Avrupa kıtasına ait olması her toplum ve devlet için aynı süreci ve sonucu ortaya çıkarmamıştır. Bu açıdan modernleşme pek çok devlet ve imparatorluk için çeşitli sorunlara yol açmıştır.

Japonya örneği gibi kimi devletler siyasi, askeri, iktisadi, toplumsal ve teknolojik olarak modernleşmeyi büyük oranda başarıyla sağlamış ve süreç sonunda sistemin büyük güçleri olurken, Osmanlı İmparatorluğu örneğinde olduğu gibi modernleşmeye ayak uyduramayan imparatorluklar da sürecin sonunda tasfiye olmuşlardır.

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğuna baktığımızda XVII. Yüzyıl sonrasında konjonktürel değişimlere ayak uydurmada sorunlar yaşadığı görülmektedir. Osmanlı yönetimi, XVIII. yüzyılın başından itibaren Batı'nın artan gücü karşısında gerilemeye başlamıştır. İmparatorluk, yenileşme ve reform adına önemli adımlar atmış olsa da sorunun çözümü bir türlü sağlanamamıştır. Bunun temel nedeni değişen teknolojik, siyasi ve sosyal yeniliklerin Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel sistemine uyarlanmasındaki sorundur. Özellikle II. Mahmut Dönemi sonrasında pek çok yenilik hayata geçirilmişse de bunlar hep farklı örneklerin esinlenmesi olmuştur. İmparatorluğun Tanzimat ve Islahat hareketlerinde görüldüğü gibi, Avrupa imparatorlukları iç işlerine doğrudan karışmaya başlamıştır. Bu durum imparatorluğun kendi iç dinamikleri ve evrensellik anlayışında büyük yıkım meydana getirmiştir. Modern imparatorluk ve modern imparatorluğa dönüşmeye çalışan güçler ise Osmanlı İmparatorluğuna karşı politikalarını değiştirerek, sürekli olarak imparatorluk içindeki sorunlara müdahil olmaya

başlamışlardır. Öyle ki Şark Meselesi adı altında adeta bunu meşrulaştırılmıştır.** Son noktada, modernleşme sürecinde Avrupa'da yaşanan dönüşümü yakalamakta zorluk yaşayan geleneksel dönemin önemli imparatorlukların olan Osmanlı İmparatorluğu tamamen Avrupalı güçlerin hedefi haline geleceği bir döneme girmiştir.

Sonuç

Devletlerin egemenlik alanlarına çizilen sınırlar, eş zamanlı olarak geleneksel imparatorlukların muğlak sınırlara alışkın geçişken doğasına aykırı bir durum ortaya çıkarmıştır. Westphalia aile oluşan sistem esasında bir anda ortaya çıkmamış olmakla birlikte hızla değişecek güç sisteminin sadece ilk adımını atmıştır.

XIV. yüzyılda başlayan ve toplumsal, siyasi, bilim/teknoloji ve askeri yaşanan değişimlerin bir anlamda sonucu bu anlaşma ile sisteme mutlak bir tanım getirilmesini sağlamıştır. Özellikle Aydınlanma fikirleri ile egemen eşit devletlerin yapısı bir kere daha değişecektir. Westphalia bunun ilk adımı olmuştur. Bir sonraki adım ise toplumsal ve siyasi anlamda devletlerin yaşayacağı değişimdir. Skocpol, Tilly gibi pek çok akademisyenin de araştırmalarına konu olan bu olay ise Fransız Devrimi'dir. Bu devrim sistemin iç işleyişine ve uluslararası ilişkilerin dengesine dair en büyük değişimi ortaya çıkarmıştır.

Devletler devrimler sürecinin ardından kimlik kazanımı ile birlikte yeni bir özellik kazanmıştır. Böylece devlet, belli bir teritoryal alanda belli bir insan topluluğunu yönetme erkine sahip siyasi örgütlenme olarak tam anlamı ile imparatorlukların muğlaklıklarını geride bırakmıştır. Pek çok akademisyen ulus-devletin ortaya çıkışını XV. ve XVI. Yüzyıllar olarak ele almaktadır. Ancak Westphalia sürecinden önce başlayan merkezileşme sürecinin ve ulus-devlet oluşumuna katkısı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Orta Çağ'da yaşanan uzun ekonomik bunalımlar ve savaşlarında merkezileşme ve kimlik tanımı noktasında önemli rol oynamıştır. İspanya'nın birleşmesi ve akabinde Emevi Devletine son verilerek, İslamiyet'in Avrupa'dan silinmeye çalışması; Fransa ve İngiltere'nin Yüzyıl Savaşları gibi pek çok gelişme ulus-devlet yapılanmasının kimlik inşası noktasında önemli rol oynamıştır (Adda, 2017: 34; Modelski, 1987: 230).

Sonuç olarak imparatorlukların dönüşümünde ilk aşama Westphalia Devlet Sistemi ile başlamıştır. İmparatorlukların emperyal yapılarındaki işlevsel ve yapısal özellikler, Avrupa bölgesinde hem teorik hem de pratikte hızlı bir değişime uğramıştır. Dolayısıyla Westphalia, geleneksel imparatorluklar üzerinde ilk sınırlayıcı etken olmuş; imparatorluklar sınırlanmış ve belli ölçüde evrenselliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Buna karşılık eş zamanlı olarak da Westphalia Düzeni ile birlikte imparatorluklar, XVII. Yüzyıl'dan XX. Yüzyıl başına kadar siyasi alanda faaliyet gösterecek olan modern imparatorluklar olarak dâhil olacakları ulus-devlet sistemi

** Bu dönemde baktığımızda pek çok reform ve anayasal sisteme ilişkin adımlar atılmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı çıkmasıyla, Şark Meselesinin en kritik dönemine gelinmiştir. Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları, dış baskılar ve özellikle Balkanlar'da Bulgarlar, Anadolu'da Ermeniler başta olmak üzere bütün gayri Müslimlerin milliyetçi ideoloji odaklı ayrılık isteklerini artmıştır. Bu sonuç Kanunu-ı Esasi'nin de Meclis-i Mebusan'ın da çözüm olmayacağını göstermiştir (Kodaman, B., (2007) "Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, ss. 1-24.).

çinde önemli dönüşümün ilk aşamasını tamamlamışlardır. İkinci aşamada modernleşme sadece imparatorlukları dönüştüren bir süreç olmamıştır. Modernleşme geleneksel yapıları, kültürleri ve toplumsal tabanı da değiştiren bir güce sahiptir. Bu nedenle bir süreçten ziyade kısa sürede bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Sistem yeni sembollere ve fikirlere göre adaptasyon sağlanmasını ya da yeni olan ne varsa onun benimsenmesi mantığını yaratmıştır. Modernleşmenin zamansal ve mekânsal yaratımının Batı olması, sonraki süreçte de içine bolca Batılı değerlerin eklenmesi ile ilerleyecek süreci başlatmıştır.

Kaynakça

- Adda, J. (2017), *Ekonominin Küreselleşmesi*, Çev. Sevgi İnceci, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altun, F. (2005), *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Asch, R. G. (2002), "Otuz Yıl Savaşları Önemi: 1598-1648", Ed. Jeremy Black, Top, *Tüfek Ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815*, Çev. Yavuz Alogan İstanbul: Kitap Yayınevi
- Black, J. (2002) (ed). Top, *Tüfek Ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815*, Çev. Yavuz Alogan İstanbul: Kitap Yayınevi
- Doyle, M., (1986), *Empires*, Ithaca And London Cornell University Press.
- Eisenstadt, S. N. (2014), *Modernleşme: Başkaldırı Ve Değişim*, Çev. Ufuk Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014
- Frank, A. G. ; Gills K. B. , (2003), " The five thousand year world system in theory and praxis ", Ed. Robert A.Denemark, Jonathan Friedman, Barry K.Gills, and George Modelski, *World System History The Social Science Of Long-Term Change*, London: Routledge Publish, ss. 3-23
- Ferro, M., (2002), *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl- 20. Yüzyıl*, Çev. Muna Cedden, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harman, C., (2016). *Halkların Dünya Tarihi Taş Devri'nden Yeni Binyıla*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Heywood, A., (2013), *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Ankara: Liberte Yayınları.
- Kodaman, B., (2007) "Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, ss. 1-24.
- Keyman, F., (2006), "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, ss. 1-20.
- Krasner, S. D., (1993) "Westphalia and All That", Ed. Judith Goldstein ve Robert O. Keohane, *Ideas and Foreign Policy Beliefs Institutions and Political Change*, Newyok: Cornell University Press.
- Kurubaş, E. (2008) "Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel Olguculuk ile Disiplinlerarasıcılığın Analitik Yaklaşma Etkisi ve Türkiye Uygulaması", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 17 (Bahar 2008), ss. 129-159.
- (2012) "Uluslararası İlişkiler Düşüncesi Ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2 Sayı 1, ss. 9-34.
- Levy, J. S., (1983), *War in the Modern Great Power System*, USA: The University Press Of Kentucky, 1983.
- Modelski, G. (1987), *Long Cycles in World Politics*, London: Palgrave Macmillan.
- , (2003), "World System Evolution", Ed. Robert A.Denemark, Jonathan Friedman, Barry K.Gills, and George Modelski, *World System History The Social Science Of Long-Term Change*, London: Routledge Publish, ss. 24-53.
- Münkler, H., (2009), *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Phillpot, D. (2013), "Modern Uluslararası İlişkilerin dini Kökenleri", Çev. Emre Erşen, Haz. Esra Diri, Uluslararası ilişkilerde Anahtar Metinler, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kitaplığı, ss. 66-110.
- Wilson, P., (2002), "1648-1789 Eski Rejimde Savaşlar", Ed. Jeremy Black, Top, Tüfek Ve Süngü Yeniçagda Savaş Sanatı: 1453-1815, Çev. Yavuz Alogan İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sander, O. (2010), Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, Ankara: İmge Kitabevi, Ankara.